

UDC | УДК : 343.9

Анотація: У статті детально розглянуто можливість впровадження елементів відновного правосуддя в національний кримінальний процес. Автор прийшов до висновку, що відновне правосуддя необхідно кримінального процесу України з багатьох причин, але при цьому потрібно розділяти питання зменшення рівня злочинності від питання реагування на злочинні дії. Рівень рецидивної злочинності може бути істотно знижений шляхом участі медіатора в запобіганні або виключенні криміногенних факторів (допомога у працевлаштуванні, освоєнні нових спеціальностей і т.п.).

Ключові слова: відновне провадження; рівень злочинності; медіація.

RESTORATIVE JUSTICE. THE WAY TO DECREASE CRIMES

GROMOVA, M.

*Candidate of Legal Science,
Academy of Advocacy of Ukraine*

Abstract

Restorative justice is the most progressive way for national crime process. The reality of Ukraine's crime process shows the necessity of restorative justice. Victim Offender Mediation could decrease the level of crimes by the mediator (help to find work, get new specialozation etc.).

Keywords: restorative justice; mediation; victim offender mediation; decreases crimes.

ВІДНОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ШЛЯХ ДО ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ЗЛОЧИННОСТІ

М. Є. ГРОМОВА

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики,
Академія адвокатури України*

✉ зв'язок з автором: через Редакцію

Актуальність теми. Актуальність теми відновного провадження (Restorative justice) розкривається через надання відповіді на запитання про спроможність існуючої системи кримінального правосуддя знизити рівень злочинності, зокрема, рецидивної, забезпечити ресоціалізацію особи винної у здійсненні злочинних посягань та допомогти реабілітації жертви злочину.

Тенденція по збільшенню рівня злочинності в Україні, особливо протягом останніх років, вимагає від суспільства запровадження новітніх та актуальних способів по боротьбі із злочинністю.

Метою даної статті є проведення наукового дослідження, на основі узагальненого теоретичного матеріалу та емпіричного міжнародного правового досвіду, для з'ясування можливості запровадження відновного кримінального провадження в Україні з метою зниження рівня злочинності.

Визначення понять. Концепція відновного провадження набуває всебільшого розповсюдження у світовому кримінальному провадженні, особливо, в країнах континентальної системи права. Дослідженням даної концепції займалися такі науковці, як І. Айртсен, Дж. Брейтуейт, Дж. П. Дюссіх, Д. Ван Несс, Г. Зер, Р. Коатс, Л. Корнозова, Н. Крісті, Д. Маєрс, Дж. Максвел, Р. Максудов, Т. Маршал, М. Райт та інші. Серед вітчизняних дослідників слід виділити А. О. Горову, Т. А. Денисову, В. В. Землянську, І. І. Ємельянова, Р. Г. Ковалю, І. М. Козьякова, М. В. Костицького.

В світовій науці прийнято застосовувати визначення Тоні Маршала за яким відновне правосуддя – це процес у відповідності до якого усі сторони учасники конкретного правопору-

ВОССТАНОВИТЕЛЬНОЕ ПРАВОСУДИЕ КАК ПУТЬ К СНИЖЕНИЮ УРОВНЯ ПРЕСТУПНОСТИ

ГРОМОВА М. Е.

кандидат юридических наук,
Академия адвокатуры Украины

Аннотация: В статье детально рассмотрена возможность внедрения элементов восстановительного правосудия в национальный уголовный процесс. Автор пришел к заключению, что восстановительное правосудие необходимо уголовному процессу Украины по многим причинам, но при этом нужно разделять вопрос уменьшения уровня преступности от вопроса реагирования на преступные действия. Уровень рецидивной преступности может быть существенно снижен путем участия медиатора в предотвращении или исключении криминогенных факторов (помощь в устройстве на работу, освоении новых специальностей и т.д.).

Ключевые слова: восстановительное правосудие; уровень преступности; медиация.

шення зустрічаються для колективного вирішення питання, що робити з наслідками правопорушення та їх впливом [2].

Джон Брейтуейт додав, що основною цінністю відновного правосуддя є зцілення особи, надання морального уроку, залучення громади, спонукання громади на проведення діалогу на основі поваги, у тому, щоб навчити усвідомлювати цінність прощення, відповідальності, вибачення та виправлення [1].

Відновне правосуддя являє собою систематичне формальне юридичне реагування на злочинні посягання. Цей процес відрізняється від традиційно карального, під час якого відбувається боротьба злочинця та жертви злочину, що майже унеможлиблює їх примирення [3, 118].

Медіація «Жертва-злочинець» (“Victim–Offender Mediation”) – це процес під час якого відбуваються зустрічі, за керівництвом та безпосередньою участю медіатора, між жертвою злочинного посягання та особою, яка вчинила злочин. Цей процес має такі назви – діалог між жертвою та злочинцем (victim-offender dialogue), посередництво, примирення сторін (victim-offender reconciliation), відновне правосуддя [3, с. 119]. Медіація є основою формою відновного правосуддя.

Виклад матеріалу. Перед тим як перейти до розгляду питання про зниження рівня злочинності за рахунок впровадження концепції відновного правосуддя, необхідно дати відповідь на питання – чи перебувають у прямому зв’язку рівень злочинності та рівень ув’язнення.

Взагалі, кримінологи визнають, що між показниками злочинності та показниками ув’язнення зв’язок дуже незначний. Наприклад, протягом 90-х років ХХ ст. спостерігалось зростання злочинності як у Польщі, де карну політику було лібералізовано, як у Румунії та Болгарії, де така лібералізація не була очевидною, так і у республіках колишнього Радянського Союзу, де показники кількості ув’язнених залишалися високими. За останні роки завантаженість в’язниць в Англії та Уельсі збільшилась, хоча показники злочинності пішли на спад [3, с. 7–8]. Отже, прямого зв’язку між кількістю вчинюваних злочинів в державі та кількістю ув’язнених осіб немає. Зокрема, зниження кількості злочинів може залежати від інших факторів – таких як зниження рівня безробіття в державі, запровадження різних соціальних програм (виплат по безробіттю тощо). Однак, це не означає що відсутні дієві кримінально-процесуальні засоби по зменшенню рівня злочинності.

Засновник і віце-президент Медіаційної служби Великобританії Мартін Райт говорить про існування двох наявних виходів з такої ситуації – традиційний та нестандартний, до якого відноситься запровадження відновного правосуддя.

Open Access

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Стосовно традиційного рішення, до нього включається: прискорення судових процесів та підвищення їх ефективності, задоволення потреб у більшій кількості судів та в'язниць, збільшення суворості покарань, «жорстка» риторика політиків щодо необхідності покарань за певні види злочинів.

Мартін Райт вказує на очевидну недосконалість традиційного підходу та зазначає, що навіть ті, хто вчинили злочинні дії, здатні на щось краще, і коли одна особа завдає шкоди іншій, реакція необхідна, але покарання не є єдиним можливим варіантом. Ще одним небажаним побічним ефектом є те, що покарання змушує людей дбати саме про себе; вони намагаються спростувати або звести до мінімуму те, що вони заподіяли, а отже – відмовляються визнати те, що призвело до страждань жертви. А от відновне правосуддя переводить увагу правопорушника на іншу особу і заохочує його або її визнати свою участь у завданні шкоди. Крім того, загальний досвід показує, що страх не єдиний метод переконати людей поводитися належним чином, ще однією потужною мотивацією є досягнення схвалення тих, кого людина поважає і, у свою чергу, заслужити повагу жертви та інших через готовність зустрітися із жертвою і компенсувати шкоду [4].

Особливість відновного правосуддя полягає в зосередженні уваги саме на завданій шкоді жертві злочинних посягань, а не на факті вчинення злочину, як це відбувається у традиційному розумінні кримінального провадження.

Варто зазначити, що в українському кримінальному провадженні існує процедура, за якої реалізується вищевказана ідея відновного провадження, проте не повною мірою – провадження на підставі угод та провадження у формі приватного обвинувачення [5]. Певні елементи відновного правосуддя закладені і у Кримінальному кодексі України (звільнення від кримінальної відповідальності).

Якщо розглядати провадження на підставі угод, особа, що вчинила кримінальне правопорушення, у випадку затвердження відповідної угоди судом, отримує статус «засудженого». При цьому, як свідчить особиста практика по захисту інтересів та прав учасників кримінального провадження, сторони, як правило, не розуміють цей нюанс, та

вважають, що підписавши угоду про визнання винуватості або угоду про примирення, для них наступають виключно цивільно-правові наслідки по відшкодуванню шкоди.

Під час провадження у формі приватного обвинувачення, відшкодування шкоди може бути здійснено як в рамках підписання угоди про примирення, так і без відповідної угоди. Однак, на сьогоднішній день відсутній дієвий механізм по захисту потерпілої сторони, якщо примирення не закріплюється відповідною угодою в рамках кримінального провадження. Велика кількість осіб, що вчинили злочин, готові до відшкодування завданої шкоди без застосування до них загрози покарання.

Можна навести, як приклад, ситуацію з власної адвокатської практики. У 2013 році Громадяни А, Б, В привласнили шляхом обману у громадянки Д грошові кошти в особливо великих розмірах (ч. 4 ст. 190 КК України). Здійснюючи захист А, на стадії досудового розслідування, було повністю погашено суму матеріальних збитків особі Д, рівними частинами від кожного підозрюваного. Вдалось досягнути повного примирення між підозрюваними та потерпілою, яка не бажала для них кримінальної відповідальності (раніше несудимі, висловили щире каяття, повною мірою відшкодували завдані збитки) та підтвердила свою позицію в суді. Однак, в даному випадку неможливо було застосувати ані провадження на підставі угод, ані приватне обвинувачення, через суворість санкції ч. 4 ст. 190 КК України. За наявності інститута медіації у кримінальному провадженні, особа Д могла би мати можливість підписати угоду з особами А, Б, В без відповідного для них статусу «засуджених», отримати відшкодування завданих збитків та примиритись з ними. Таких прикладів з адвокатської практики безліч, коли вдається досягти примирення між сторонами, але процесуальне оформлення примирення з вигодою для обох сторін не передбачено законом.

Незважаючи на очевидний позитивний ефект від запровадження відновного правосуддя, питання зменшення рівня злочинності повинно розглядатись окремо від реагування на злочинні дії. Зменшення злочинності – це поєднання ситуаційних заходів, які ускладнюють здійснення злочину, та соціальних заходів, націлених на зменшення під-

штовхування до злочину та підвищення інтеграції у суспільство. Відновному правосуддю належить потенційно корисна роль, яка досі не була розгорнута тією мірою, якою це є можливим [4, с. 11].

Висновки. Запровадження медіації у кримінальне провадження в Україні може призвести до зниження злочинності, через пряму кількісну залежність (діяння не визнається злочином – пропорційно знижується рівень злочинності), а також призвести до запобігання повторному вчиненню злочинів (рецидивної злочинності) за допомогою

діяльності медіатора по зменшенню або усуненню криміногенних факторів (наприклад, допомога у влаштуванні на роботу, засвоєнні нової професії тощо).

Концепція відновного правосуддя в Україні має бути прийнятою та запровадженою в діюче кримінально-процесуальне законодавство, через фактичну потребу в новому цивілізованому механізмі врегулювання конфліктних кримінально-правових відносин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Braithwaite J. Restorative Justice and Responsive Regulation (Studies in Crime and Public policy). – Oxford : Oxford University Press Inc. – 2002. – P.11
2. Marshal T. Criminal Mediation in Great Britain 1980 – 1996 // 4 (4) European Journal on Criminal Policy and Research. – 1996. – P.37
3. John P. J. Dussich Victimology – past, present and future. – http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No70/No70_12VE_Dussich.pdf
4. М. Райт Чи здатне відновне правосуддя зменшити навантаження на систему карного судочинства? – http://ucsg.org.ua/bulletin/Articles/04/02-Aktualna_tema/040201.pdf
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
6. Braithwaite J. Преступление, стыд и воссоединение (пер. с англ., под ред. М. Флямера, коммент. Я. Гилинского). – М. : Судебно-правовая реформа, 2002. – 310 с.
7. Землянська В. В. Відновне правосуддя в кримінальному процесі України : посібник. – К. : Видавець Захаренко В.О. 2008. – 200 с. – http://www.commonground.org.ua/dld/doc/Students_Posibnyk_Z.pdf
8. Кримінальний кодекс України. – <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>